

Лазар Ковачић
ПОСЛЕДЊИ ЛЕТ У ДЕТИЊСТВО

Уредник
Зоран Колунџија

Лазар Ковачић

ПОСЛЕДЊИ ЛЕТ
У ДЕТИЊСТВО

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад

ПОЧЕТАК

И ЈОШ ТРАЈЕ

ДЕТИЊСТВО И ПОСЛЕДЊИ ЛЕТ У ДЕТИЊСТВО ЛАЗАРА КОВАЧИЋА

Након прочитане књиге „Последњи лет у детињство” Лазара Ковачића, импресије и утиске је готово немогуће свести у пар реченица. Маниром великих приповедача, Лазар је лепотом језика дочарао једно доба, карактер људи у месту где су одрасли, а и тамо, по свету, докле су доба-цили и све оно што их је чинило срећним у детињству и касније. Ова књига није само књига где су сажети догађаји и судбине људи. Она је неуништиви дневник среће у којем су сачуване успомене дечака и девојчица са којима је Лазар одрастао, њих, касније одраслих, али и слика једног времена, на путу до данашњих дана. Захваљујући овим причама, сви они постају вечни.

Богатство колоквијалног језика, и подударност Лазаревог живота са доживљајима неких литерарних класика, сведоче о стваралачком напору аутора да се једно време, раскошно и лепо, преточи у узбудљиве литерарне странице ове књиге.

Прва асоцијација ме води до Антоана де Сент Егзиперија, који нам је оставио раскош свог духа, спаковану у поруку: „Ја долазим из детињства, тамо је мој завичај”. Његов „Мали принц” је проглашен најбољом књигом последњег миленијума, а његов аутор најбољим писцем, не само за децу, него за свеколики читалачки народ у свету!

Лазарев „Лојо добошар”, „Бицикл”, „Рингишпил”, „Дечак који не лаже”, „Споменари”, „Јапанка, снаја баке Стане”, „Хонолулу”, „Брионски пленум” и све друге, остају да живе у причама, као што су у правом животу остали Сервантесов „Дон Кихот”, Ђопићев „Николетина Бурсаћ”, или „Страшни лав” Душка Радовића. Приче испричане, током „Последњег лета у детињство”, у овој књизи, постају читањем и наше литерарне играчке, које се не заборављају!

„Последњи лет у детињство” је, у ствари, почетак лепог путовања за сваког читаоца који жели остати дете. А Лазар је то потврдио овом књигом. То вам гарантујем.

БИЦИКЛ

Лидија га је позвала.

– Онај огромни пакет, који је малопре курир истоварио у гаражу, за тебе је.

Брана је подигао обрве, леву руку, кажипрст, па, као ветроном, зањихао лево-десно.

– Ја сам електричар, а не дизајнер ентеријера. За електричара у огромном пакету може да стигне трафо-станица или хидроелектрана...

– Твоје име је на пакетчини и гомила налепница к'о на путној торби трговачког путника у поодмаклој старости.

Цокнуо је језиком, ништа није наручио, али је протеглао ноге до гараже, која је била већа и од оне што се, по класификацији у градовима око Торонта, рачунала као дупла. Ма, била је то омања хала. Једну трећину, иза укусно скројеног паравана, користила је Лидија за свој ентеријер-дизајн студио, а две трећине Брана, за потребе своје електричарске фирме. У десном углу угаона гарнитуре, стаклени бар са фрижидером, ЛЕД телевизором, а на суседном зиду пикадо кругови и до ње тамнозелена табла са кредама на држачу, линијом по средини испод иницијала Р и Б и нашврљаних безброј црта, четири хоризонталне и пета преко, вертикална, као резултат такмичења у пикаду. На фотељама кожне гарнитуре видна удубљења. Она до зида су од Радетових леђа. Раде је Бранин другар из равноселског детињства. Када су били

клинци Брана је трчао за Радованом, а сада овај чешће свраћа до Бране.

Насред гараже, заиста стоји велика картонска кутија и његово име на белој налепници с разним печатима поштанских трансфера...

– Е, зар ово да ми поквари поподневни одмор...

Отварао је слој по слој папира. Плаве шљаштеће циви неког рама промаљале су се испод шуштећих папирних омота, као шифон на подсукњама војвођанских удавача његовог детињства. Рам са гуверналом, два точка и паковања додатне опреме. Укопао се у месту. Као под Мерлиновим чаробним штапићем, пред њим се отелотвори, пропе и бљесну бицикл марке „Рог” из Љубљане, произведен 1952. Бљесну као муња, али је уз бљесак чуо и стропштавање громава и опасно затезање прских костију. Очи је прво сузио, престао је да дише, па засузио. Стајао је очи у очи са својим бициклом из равноселског детињства. И као да су обојица била изненађена, затечена, збуњена. Осетио је и видео да обојица дрхте, или му се тако чинило у титрају светла и сенки и сужених зеница. Дах му се полако враћао, а стање шока пролазило.

Канадско ћудљиво време. Крупне капи сливале су се с обе стране прозора, низ равну плочу стакла и изрезбарено Бранино лице. Стезање у прсима и бол нису престјали. Са два бајпаса и уништеним крвним судовима није се играти. Улетео је у дневну собу и из бочног дела просторије, са полице на којој је стајало пиће, дограбио је флашу вискија и снажно потегао. Прошао је, готово протрчао, крај запањене Лидије, и одјурио натраг у гаражу. Не, није халуцинирао. Хладан и препаднут пред њим је стајао његов бицикл. Пажљиво је прикупио папирне омоте и потр-

пао у картонску кутију, на којој је крупним словима писао његово име и адреса, заливено и ишпартано бројним поштанским и царинским белезима Канаде и Србије. Није се могао сетити ни колико је времена отпакивао, нити колико му је требало да склопи бицикл. Бицикл је пажљиво, као своју кћер када је правила прве кораке, отпратио до радног стола. Опрезно се наслонио на сто и сео у удобну кожно фотељу.

Дуго је ћутао и гледао.

Уз расхлађено пиво у топлом, а кратком канадском лету, Брана примећује како се он и Радован не раздвајају од детињства, па ни сад док су све ближи старости, или се већ дохватају њених спрудова.

– Као браћа смо – рече Брана.

– А, не – скочи Радован. – Ти си увек говорио да сте ти и твој бицикл два рођена брата. Где год бисмо пошли, свугде би га терао или вукљачио.

Брана се искези, увећавајући завидан број набора на лицу. Талас сете га заплусну. Заледише му се и осмех и боре на лицу.

– Како си се само тога сетио? Возио сам се и у кабриолету, глисеру, у овој ципчини, често не укључујући климу, на Лидијино запрепаштење и ужас, спустим прозор у пуној брзини и – ништа. Никад више нисам осетио ветар у коси као ономад, док сам јурцао оним уским, дуплим, колским стазама, кроз километарску, лењиром извучену линију кукуруза или сунцокрета, равноселског атара. Запињао сам свом снагом, јер сам се бојао да се две зелене обале не склопе изнад мене и прогутају ме у оној зеленој прашуми, за коју је Амазон ситни салашчић, тамо доле испод Ченеја, за висове кукуруза или сунцокрета. Сунце

бих угледао тек око поднева. Јурцао бих бесомучно све док не издијем на друм или на другу страну, на обалу Јегричке. Дуго бих задихан и ознојен лежао у високој трави крај друма или реке. А ваљало ми се вратити кући.

– Ех – Брана је дубоко уздахнуо. Шта бих данас дао за онај мој бицикл – богатство. Човече! Од уређаја ништа. Само АСС систем кочења. Звонце ретко ко. Само је онај луди Ратко имао динамо-лампу и два презимена.

– Све док ти ниси добио свој чувени „Рог” – примети Радован.

Лидија их је слушала, извирујући понекад иза огромног екрана свог десктоп монитора. За њу је Равно Село била провинцијална дестинација удаљена од њене аристократске куће из Косовске улице, надомак Рибље пијаце, у Новом Саду, где јој је и деда био рођен. Њена, господска, на моменте игнорантска, гадљива осећања према блату и селима запела су на термину АСС, везаном за бицикле већине клинаца и све то у једном Равном Селу. Ма дај, молим те!

– Равноселци, шта вам је то АСС?

Брана и Радован су се прво осврнули иза леђа, као да су на корзоу, па се не зна коме се то Лидија обраћа, па када су коначно схватили да њима говори, погледали су један другог, па обојица одлучно фиксирани Лидију и, увежбано, хорски:

– Ма где си ти живела, сељанко једна новосадска? И врапци од Клисе до Телепа знају шта је то.

То их је баш погодило, а и били су страшно увређени да неко не зна шта је АСС, систем кочења на бициклу равноселских клинаца... И нису хтели да јој кажу о чему је реч.

– Све се, изгледа, може купити, само не радост младости и тај мој бицикл.

– Иако нисмо нешто ни стари, као да се неприметно осипамо, крунимо, нестајемо...

– Код мене је још и горе – упаде Брана. – Да се не лажемо. Тешко, али сам ипак прихватио, скоро као нормално, да ми сваки дан може бити – судњи. Да ли су ми пристигли рачуни на наплату за сву стрку и јурњаву и стални терор стреса и неизвесности током живота. Не знам више, једем ли га, какве и чије све рачуне плаћам: личне, распале државе, због чије химне смо добили проширене вене на ногама, или је нешто било погрешно у генетској вертикали мојих херцеговачких предака, као што ти пропитујеш и преслишаваш своје крајишке корене? Заиста, не знам.

Брана и Радован. Два нераздвојна друга из детињства. Када су били мали, живели су близу један другог, кућа до куће. Сада су већ у познијим средњим годинама, нису далеко. Радован у Њујорку, у комшијској Америци, а Брана у Хамилтону. Обојица окренути магичним светлима својих градова и успешним пословима. Радован – грађевинац, посвећен градњи; Брана електротехничар, створио је успешну фирму, мрежу клијентеле, као извођач радова и подизвођач с угледом, знањем и добром зарадом.

Радованова жена, Бранка, из Црвенке, није радила, а Бранина Лидија је развила и водила успешну фирму за дизајн ентеријера. Солидне куће, ма шта солидне, виле су то биле, возни парк и по двоје деце. Радован је имао низак притисак и потребу, која је прерасла у навику да сваке године резервише седиште у широкотрупном Ербасовом авиону до Београда, и види своје у Равном Селу. Брану су притисле пословне обавезе, очување широке електро-

мреже, 52 године, два бајпаса и разорена кардиоваскуларна мрежа у организму коју није могао очувати.

– Видиш, Раде. Лутајући светом подерали смо доста ципела, спржили на тоне октана, обишли куглу уздуж и попречно. Обојица смо се нашетали по свету, видели разне вароши, завирили у бројне туристичке дестинације и занимљиве буцаке цивилизације. Брате, најживели смо се и лепо и добро, па и дуго, иако је то само мера за квантитет. Што сам старији, па и здравствено неизвеснији, ноћима ме прогони, и у сну и на јави једна мисао и жеља, да ми је да још једном потерам мој бицикл оним друмом од Миланове радње, па лево у Буде Томовића, Ивана Милутиновића и десно до улице Сутјеска у којој сам живео. Замакнем и у другу улицу, а тек онда прашина стигне до угла прве. Толико сам брзо терао онај мој „Рог” на ком су ми сви деца завидели, и због ког су девојчице гласно уздисале. Што сам старији, то ме све више прогони. Лидија планира и другу посету Кинеском зиду, али оној другој половини; на Куби смо се толико одомаћили да нас поздрављају и познају и Фиделова и Раулова брачна и ванбрачна деца и рођаци, а ја и даље сањам исте снове и једва чекам лето, ведро небо и да осетим бар део оне наше топлине. Ноћи ме убише, човече. У мраку копам и очима и рукама и мислима по звездама тражећи по неким скрајнутим пределима неба неку сићушну звезду, малу као свитац, која је два тули, зракћући танушном светлосћу и која ме увек подсети на наше Равно Село. Останем паралисан док ме пред зору канадска свежина и сан не опхрвају.

Е, тада је нешто кврцнуло у Радовановој глави. Ћутао је и замишљено гледао свог друга. Знао је да Брана више не иде на ту страну: раније, јер му нису дале обавезе и ра-

звој фирме, а данас, јер му лекари не дају дозволу за лет преко Атлантика, а како онда и чиме тамо. Знао је и да су се скоро сви Бранини преселили на другу страну Јегричке, па мало десно, од последње шовљанске улице на једино и заједничко гробље свих Равноселаца. Староседеоци, мештани, ретко су прелазили на десну страну Јегричке и брзо се враћали, а досељеници су прелазили на леву страну, најчешће уз пратњу родбине у црном, комшија и познаника и нису се више враћали. Број „мештана” је био исти, јер су сви остајали на „својој” страни села. Број досељеника се смањивао на левој, а повећавао на десној страни села и ту их више није делила Јегричка, различите навике и обичаји, и сви су били измешани као праве комшије и Равноселци.

На левој, досељеничкој страни Јегричке, Радован је имао мајку, удату сестру, брата, а на другој страни завидну колонију својих рођака, Квргића. Брани је остао стриц, Божа Павловић у трећој кући од Радованове, доле низ улицу. Прва је била Браниног оца, празна и оронула.

– Још ти мириси Равног Села нису, честито ни изветрили из кофера, а ти се већ спремаш тамо.

– Морам и хоћу, док су ми мајка, брат и сестра, на срећу, с ове стране Јегричке.

– И мој стриц Божо. Прешао је осамдесету, као да се мумифицирао. Обиђи га и види како је. Ма знам да хоћеш, извини, не дижи одмах ту обрву...

Прену се. Предуго је седео непомичан у фотељи. Устаде. Обиђе око стола. Збуњен хватањем одозго за ручке гувернала. Збунио га је и поглед одозго. Корман је увек био у висини његовог рамена, и његове руке су путовале, горе, до ручки дуго, а види сад! Навиљци сећања затрпавају

га, као и летње поподне. Возио би тако што би десну ногу укриво провукао испод хоризонталне шипке „мушког” бицикла, и остао, у неприродном положају, накривљен целим телом улево, пркосећи гравитацији. Завртео би педале провучен испод шипки, а тело би ишло горе-доле, као да јаше коња. Од нуле до сто метара испод двадесет секунди. Нико бржи с обе стране Јегричке. Још није могао да дође себи, а ни Лидија до њега, заробљена шерпама и есцајгом у кухињи, на другом крају куће.

Направио је круг око бицикла, дигао обе руке увис, па још неколико кругова, стално понављајући, више мрмљајући, полугласно и готово неартикулисано, енглеску поштапалицу за све ситуације:

– *O, Vou, O Vou...* – а потом – он је луд, дефинитивно луд. Неодољиво и драго луд. Ма, како се само сетио?

Исцрпљен стресом, ходом, умором, поново је клонуо у широку удобну фотељу, загледан прво у бицикл, па кроз бицикл, а онда кроз неке љубичасте калеидоскопске тунеле дубље кроз време. Лако је препознао Сутјеску улицу и своју кућу. Кроз лелујаву копрену летње јаре по ужареним равноселским сокацима, изронио је плавокоси дечак, који је искривљен, уденут, кроз троугласти оквир, за његов узраст и конституцију, огромног бицикла, јурцао познатим сокацима, далеко одмичући облаку прашине који је подизао.

И док му се, заваљеном у фотељи, видик све више мутио, лик кошчатог, куждравог, малог Бране бивао му је све јаснији. Видео је и бројне печате и модрице од главе до пете. И босе ноге. Човече, он је босим ногама, пуном снагом, притискао изрезбарене и назубљене педале, већ увелико коришћеног бицикла „Рог”. Мало се издигао из фотеље, испасао дукс из панталона и кренуо да брише гу-

вернал, блатобране, рамове, на исти начин на који је мали Брана, својом, већ увелико мусавом мајицом, увек после вожње, дрисао свој бицикл, дуго, пажљиво и систематски. Увек је говорио, ма шта говорио, све убеђивао, да су он и његов бицикл два рођена брата. Равноселски клинци су се знатно разликовали од свих других клинаца из суседних села: Змајева, Бачког Доброг Поља, Куцуре, Савиног Села, Деспотова и Кулпина (за друга места нису ни знали) по једној необичној особини. Прво би научили да возе бицикл и пливају, па би тек онда проходили. Такав је био и Брана. И сви су се, изузев Стевице Гајића, клели у мајку да је то истина. И Стевица би, сигурно, да је имао мајку.

Издужене сенке су најављивале сумрак. Са друге стране дворишта, од западне обале језера Онтарио и месец је најавио излазак, а Брана је лагано кружио око бицикла, и сам излазећи из шока. Јагодицама прстију прелазео је преко рамова свог бицикла, тамноплавог, са дуплим белним линијама и блатобранима. Нешто раније упалио је светло у радионици и убрзо потом уочио потпуну рестурацију свог бицикла. Веровао је срцу, а памтио додир, облик и све делове. Нигде рђе ни огреботина, а он и његов рођени брат су били пуни дуботака, огуљене фарбе, колена. „Овога су мајстори боље окрпили него мене доктори”, мислио је Брана. Завирио је иза задњег блатобрана. Е, ако и то још угледа... И угледао је. Невешто срезан круг, више овал и иницијали БП дебљине прста, шестаром резбарени цело летње поподне, 22. маја 1964. године на његов рођендан, када му је отац купио бицикл од комшије Светка Девиха. Блатобрани испеглани и квалитетно офарбани. И поред блатобрана, који су у војвођанској равници и каљужи били заштита од прскања блата по возачу, Брана је,

терајући свој бицикл, био толико исфлекан, да га је Радован, онако тачкасто црног, звао Хаклбери Фин. А остали клинци су возили бицикле без блатобрана. За блатњавих дана је цело село личило као да је у црној Нигерији, Сомалији или Џибутију, а не 28 километара од потпуно белог Новог Сада. Према њима, тако каљавим, Шајкашки и Цигани из Дeroња били су албино-бледуњави. Не једном је Брана знао да се прошверцује и вечера у туђим кућама, јер га нису могли разликовати ни по чему од властите деце и кућне чељади.

Заштитни лим преко ланчаника, ланца и задње главе са зупчаником. Звонце исполирано. Звук – откачи, за његов палац, сићушну ручицу – исти. У кори његових мoжданих ћелија и меморијских превоја мозга, тај звук је као кодна картица био угравиран и остао заштитни знак његовог живота. И никад више, све до вечерас, није чуо тај звук, а звона свих бицикала су слична. Одважио се и на први круг. Тргао се и махинално кренуо да се прекрсти, а три скупљена прста у облику стога кукурузовине заледиле се на челу. То никад у Равном Селу пре вожње бицикла није радио. Били су они деца из партизанских породица, како би их друкчије колонизовали, а црква је била ионако у оном другом, удаљеном, мештанском делу Равног Села. Додуше, памти да је на слави Радовановог деде Цвијана, заједно са својим нераздвојним другом, из неког ћошка заверенички махао рукама, сваки пут када би се окупљене крајишке, личке и банијске старине крстиле, призивајући Бога и Светог Михаила Арханђела. Брана се не сећа да су били крштени. Једино памти да су били редовно пелцовани, а старији Радованов брат говорио им је да су само мали Босанци крштени. Много година касније сазнали су

да су били и крштени. Очеви су их по дану водили на пелцовање, а бабе пред ноћ, на крштење.

Направио је круг око бицикла. Па круг на бициклу. Тишина, само уједначени шум трења гума по политури огромних плочица, као шапат воде на старој фонтани на Лидијином писаћем столу. Пун круг, па још један. Савршен склад. А онда је иза сица пресвученог новом кожом, о чему су сведочиле и бљештаве нитне, уочио кожну торбицу, истоветну оној, на којој су му завидели клинци из три суседне улице, а где је Брана једино држао кликере и сличице играча прве лиге. Прену га звецкање алата. Универзални кључ за све завртње, који је једини имао Брацо Мајсторовић и рентирао за кликере и сличице играча. Минијатурна комбинована клешта, шрафцигер и свитак папира, редови слова и добро знани рукопис његовог друга Радована:

Враћам ти твој ПРАВОГ браћа близанца. У нешто бољем стању, него што је био пре почетка твоје вожње 1964. године, пре првог пада, и пре него што си бежећи од Галићевој тусана, проишао кроз Јорданкин шимшир на улу Сушијеске и Улице 4. жула. Жице су добро заштећене, туме проишно надуване, а километар саи враћен на нулу. На шеди је, сада, како ћеш ја завршити и туме проишти. Најбољи новосадски мајстори у Темеринској улици су урадили своје, сад знаш шта је шеди чиниши. На дну каршонске кушије су ти резервне, унуирашња и спољна тума. Унуирашња тума је добро надувана. Унуира је равноселски ваздух, еликсир и времейлов младости. Пумиао сам под прозором твоје дивше куће, а тумиу ми је позајмио Гаи Јокић. У туму сам с ваздухом намамио мирис лије из Грковој дворишти, јоріована иза моје ораде и мирис равноселској

йредвечерја. Немој се чудийи. Јорјован је йоранио, а лија окаснила.

Узимај йо један срк ваздуха из йуме, йри йуџа дневно, йрве недеље, а йосле йри срка недељно. Сад нисам сиуран да ли је боље йре или йосле јела – сам одлучи. Ако узмеш йре јела, боље ћеш ручаџи, йосле јела, боље ћеш сџавати; било како узимао, суџра чеш се боље осећаџи. Знајући џе, џи ћеш и йре и йосле јела. Венџил сиурно држи, али збој вредности ваздуха, увек враџи и доџејни зашџиџну кайу. Где ћеш возиџи? Браџе, џаковом дициклу и џаковом возачу свуд су „дроди” иде йод нанишаниш йуверналом, мој, Бановићу Сџрахиња.

Срећно џеџи и џвом рођеном драџу. Увек си жалио за џим дициклом и младошћу. Сад су џи обе жеље исџуџене. На ноје и на дуј йуџи.

Радован, Равно Село, 17. авџстиа 2002. йодине.

ПС. БП у овалном крују на задњем блаџодбрану, одмах изнад „мачијеј ока”, није скраћеница од „Бриџиш Пеџрол”, нејо иницијали Бране Павловића.

Брана се није сетио, или није имао снаге да мобилним, једноставно, позове свог равноселског друга, који је још увек био на оној страни Атлантика, па доста јужније. Какав мобилни, човече?!

Кроз сумаглицу све влажнијих очију, реалан свет се растакао, а све јасније до пуне изоштрености, видео је лик свог другара из равноселске младости, у вечито пругастој мајици и израженим диоптријским наочалама, како се шеретски кези док он вукљачи свој бицикл.